

PRAGMATIČNI FRAZEMI V LINHARTOVI DRAMATIKI

Maruška Agrež

Ljubljana

UDK 811.163.6'373.72:821.163.6–2.09Linhart T.

Prispevek¹ obravnava pragmatične frazeme v Linhartovi dramatik, in sicer aktualizacijo njihovega pomena v kontekstu z vprašanjema večpomenskosti in (ne)skladja med dobesednim pomenom in smislom. Prevladuje aktualizacija enega s smislom skladnega pomena. Do neskladja med dobesednim pomenom in smislom pride predvsem v rabi pragmatičnih frazemov za poimenovanje prikazovalnih govornih dejanj.

pragmatični frazemi, pragmatični pomen, večpomenskost, dobesedni pomen, smisel

The article deals with pragmatic idioms in Linhart's drama. It describes how the meaning of pragmatic idioms is actualized in context. It also deals with polysemy and the difference between literal meaning and sense. The majority of pragmatic idioms have just one meaning, equivalent to the sense in relation to the context. The majority of pragmatic idioms whose meaning is not equivalent to the sense are referential speech acts.

pragmatic idioms, pragmatic meaning, polysemy, literal meaning, sense

1

Predmet obravnave so pragmatični frazemi (PgF) v slovenskem jeziku konec 18. stol. Od frazeoloških vrst PgF zajemajo členkovne in medmetne frazeme.² Analogno s členki (Korošec 2009: 224) in medmeti (Križman 2003: 153) so PgF značilnost govornega jezika. Kot gradivo za obravnavo PgF sta izbrani Linhartovi komediji *Županova Micka* (1790a; ŽM) in *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (1790b; MŽ), ki predstavljata zapis govornega jezika konec 18. stol. Namen prispevka je ugotoviti, katere vrste govornega dejanja poimenujejo PgF, ki se pojavljajo v danem gradivu, s pomočjo pragmatičnih kategorij opisati pragmatični pomen, predstaviti večpomenskost PgF in opozoriti na morebitne razlike med dobesednim pomenom posameznega PgF in njegovim smislom, tj. sporočenim pomenom (Kunst Gnamuš 1983: 27), ki se aktualizira v kontekstu.³

¹ Prispevek je prirejen del seminarske naloge, nastale v okviru študija tretje stopnje. Mentorica: prof. dr. Erika Kržišnik.

² Več o tem Jakob (2006: 139–143). Določanje PgF kot medmetnih ali členkovnih ni predmet tega prispevka.

³ Izraz kontekst v pričujoči obravnavi zajema udeležence, njihove besede in okoliščine sporočanja. Podatke o vsem navedenem je mogoče dobiti v besedilni dejanskosti.

1.1

Pri PgF (ne)motiviranost pomena iz posameznih sestavin⁴ ni relevantna.⁵ Za PgF je namreč ključno, da nimajo uslovarjene predmetnosti, ampak govorno dejanje. Imajo torej pragmatični pomen, tj. pomen, ki se ga opiše s pragmatičnimi kategorijami: središče govornega dejanja je govorec, ki v danih okoliščinah vzpostavlja razmerje z naslovnikom z namenom, da mu posreduje sporočilo, oblikovano v besedilo (Jakop 2006: 143).

1.2

Pri obravnavi gradiva bo rabljena metoda razčlenjevanja pomena PgF na v točki 1.1 navedene pragmatične kategorije. Metoda je bila rabljena že pri opisu pomena PgF v SSKJ (Jakop 2006: 157–163), pri tem pa je bila pozornost poleg na večpomenskost PgF usmerjena tudi na njihovo sopomenskost in protipomenskost, ki v prispevku ne bosta obravnavani. Če se bo v obravnavanem gradivu pojavil večpomenski PgF, se bo ugotavljalo, ali se njegovi pomeni razlikujejo v pragmatični ali konotativni sestavini.

Predvsem nemški jezikoslovci (npr. Kühn 1987: 135) opazujejo rabo frazemov v pragmatičnih funkcijah, ki pri nepragmatičnih frazemih niso uslovarjene. Torej so odvisne od konteksta rabe in predstavljajo smisel frazema. Tudi pri obravnavi PgF se bo upošteval kontekst rabe posameznega PgF, ki ni del njegovega pragmatičnega pomena. Kot je že bilo omenjeno, se bo opazovanje rabe PgF v kontekstu osredinilo predvsem na morebitna neskladja med dobesednim pomenom in smislom v rabi posameznega PgF.

PgF, ki se bodo pojavili v obravnavanih besedilih, bodo razdeljeni glede na to, katero vrsto govornega dejanja poimenujejo, tj. ali poimenujejo ekspresivno, povezovalno, prikazovalno ali pozivno govorno dejanje. V posebnih skupinah bodi navedeni PgF, pri katerih je vidna večpomenskost ali razlika med dobesednim pomenom in smislom.

⁴ Kot osnovni kriteriji za določitev besedne zveze kot frazeološke so upoštevani večbesednost, stalnost in nemotiviranost pomena iz posameznih sestavin (npr. Burger 1998: 15). V prispevku med večbesedne enote sodijo tudi sklopi, ki ne izgubijo lastnosti podstavne besedne zveze, npr. *morebiti* (Jakop 2006: 38). Pri stalnosti bo poleg pragmatične stalnosti, tj. uslovarjenosti govornega dejanja (gl. 1.1), upoštevana še reproduciranost. To pomeni, da bo PgF kot jezikovna enota, ki po govornem dejanju ne razpade, prepoznan na osnovi mentalnega leksikona. Ta metoda je potrebna kljub subjektivnosti in nezanesljivosti zaradi odsotnosti govorcev jezika 18. stol. V slovarjih (gl. seznam virov) so PgF predstavljeni zelo nesistematično in jih je težko najti.

⁵ (Ne)motiviranost pomena iz posameznih sestavin PgF sicer ni predmet obravnave, a je opazno, da so nekateri PgF v obravnavanih besedilih pomensko nemotivirani (npr. *de bi (koga) slode*), pri drugih pa je pomen motiviran iz posameznih sestavin (npr. *to se ve de*).

2 Analiza gradiva

2.1 PgF z aktualizacijo enega pomena

2.1.1 PgF z uslovarjenim ekspresivnim govornim dejanjem

2.1.1.1 Govorec z njimi kot odziv na stvarnost izraža naslednja čustva:⁶

2.1.1.1.1 Strah oz. prestrašenost.

*Bog pomagej (komu)*⁷ (MŽ: 1)

Govorec (Nežka) se na dogodek (baronov prihod) odzove prestrašeno.

Baron (vstane): Vse ljudje toku govore.

Neshka (prestrahena na stran): Sdej **mi bog pomagej**. (Linhart 1790b: 19–20.)

Jeshush Maria (ŽM: 1)

Govorec (Micka) se na povedano (svarilo, da je v nevarnosti) odzove prestrašeno in osuplo.

Sternf. (Mizko objame): Lubka moja, Bogu se sahvati, de sim jest prishla – Ti se v'eni veliki nevarnosti snajdesh.

Miz.: **Jeshush Maria!**⁸ v'kaj sa eni nevarnosti. (Linhart 1790a: 8–9.)

O jemene (MŽ: 1)

Jemene bi lahko bil glasovna varianta medmetnega frazema *jojmene* in bi torej nastal s preglasom o > e in potem (prek *jejmene*) z asimilacijo ej > e. Slednje naj bi se zgodilo v govorih, za katere je značilna monoftongizacija ej > e. Torej predvsem v gorenjskih, zahodnoštajerskih, panonskih, prleških in osrednjih koroških govorih.⁹

Govorec, ki je obenem naslovnik ukaza (Nežka), se na ukaz (da mora pisati baronu listek o srečanju) odzove prestrašeno.

Gospa: Tukej, vsemi pero, inu pishi mo en zedelz. (Pokashe na miso.)

Neshka: Kaj jest bom pisala?

Gospa: Moresh.

Neshka: **O jemene**, kaj bodo rekli! (Linhart 1790b: 105.)

(O) moj bog (MŽ: 4)

Govorec (gospa) izraža strah in vznemirjenost zaradi nastale situacije (prisotnosti Tončka v njeni sobi in barona zunaj).

⁶ Tipi pragmatičnega pomena, oblikovani na osnovi razmerij med pragmatičnimi kategorijami, so navedeni po Jakop (2006: 144–151).

⁷ V naslovu je izpisana najpogostejša izrazna podoba PgF, ki se pojavi v obeh besedilih. Številka v oklepaju pomeni število pojavitev v posameznem besedilu. Če je PgF obravnavan večkrat, je število pojavitev navedeno le ob prvi obravnavi. Pri izpisih v naslovu in v podanih zgledih sta prečrkovana $f \rightarrow s$ in $e \rightarrow e$, diakritična znamenja pa so zanemarjena. Številka v naslovnem oklepaju pomeni število pojavitev v posameznem besedilu. V izpisih iz besedil je zapis ločil enak kot v originalu, razen za navedbo dramske osebe in morebitne didaskalije pred začetkom replike je zaradi večje preglednosti zapis prilagojen današnjemu pravopisu.

⁸ Odebelila M. A. Velja za vse zglede.

⁹ Za podatke se zahvaljujem prof. dr. Veri Smole.

Baron (sunej): Sakaj si se saperla?

Gospa (se vstrashi inu vstane): Moj mosh! – sa boshjo volo, kaj mi je sturiti! – (Tonzhek vstane.) Fant pres sukne! Na pol slezhen! Pezho na glavi! Jest s njim saperta! – **O moj Bog! Moj Bog!** (Linhart 1790b: 44.)

2.1.1.1.2 Začudenje.

Koku je to (ŽM: 1)

Govorec (Anže) je začuden zaradi odziva naslovnika (Micke), saj je rekel natanko tisto, za kar je vedel, da bi naslovnik želel slišati (opeval je njeno lepoto v pesniškem jeziku).

Ans.: Ti si lepa, koker ena rosha, dolga, koker ena smreka, berhka, koker en hrast [...]

Miz.: Lubi Anshe, pusti te norzhije, nikar me she ti ne jesi.

Ansh.: **Koku je to?** Sej she ni dolgu tega, de si take norzhije shtimala. (Linhart 1790a: 21.)

2.1.1.2 Pojavi se tudi primer, v katerem govorec izraža svoj odnos do naslovnika, in sicer jezo nanj.

Sram (koga) bodi (MŽ: 1)

Govorec (Nežka) je jezen na naslovnika (Žužka) zaradi njegovih besed (da mora ljubiti barona, če želi ljubiti Matička).

Shush.: Moj navuk je leta: lubi Matizheka, ampak lubi tudi njegovo srezho, inu kir bo Baron njegovo srezho sturil, tok lubi tudi Barona.

Neshka (s'jeso): **Sram jih bodi.** Kdu jim je rekel, semkej priti. (Linhart 1790b: 19.)

2.1.2 PgF z uslovarjenim povezovalnim govornim dejanjem

Govorec z rabo teh PgF vzpostavlja stik z naslovnikom tako, da izraža:

2.1.2.1 Pozdrav v naslednjih okoliščinah:

2.1.2.1.1 Ob prihodu.

Bog (koga) sprimi (ŽM: 1)

Govorec (Glažek) naslovniku (Jaki) izreče dobrodošlico ob prihodu.

Glash.: Ozha shupan, **Bog vas sprimi!** (Linhart 1790a: 28.)

2.1.2.1.2 Ob slovesu.

Bog (koga) obvari (ŽM: 1)

Govorci (Jaka, Anže, Micka) se zvečer poslovijo od naslovnika (Sternfeldovke).

Anzhe, Jaka, Mizka (jo spremijo): Zhe se smemo podstopit – Naj srezhnu damu pridejo – **Bog jim lonej! Bog jih obvari!** (Linhart 1790a: 37.)

Lohko Nozh (ŽM: 4)

Določena je okoliščina časa. Govorec se s tem pozdravom poslovi ponoči. Lahko si voščijo lahko noč dramske osebe med seboj, a avtor ni predvidel vrstnega reda, lahko pa je mišljeno tudi, da je naslovnik publika, od katere se poslovijo.

Vsi: Lohko nozh! lohko nozh – (Linhart 1790a: 37.)

2.1.2.2 Zahvalo.

Bog (komu) lonej (ŽM: 1)

Govorec (Jaka) se zahvali naslovniku (Sternfeldovki) za uspešno sodelovanje (razkrinkanju Tulpenheima). Gl. primer pri PgF *Bog (koga) obvari* v 2.1.2.1.2.

2.1.2.3 Voščilo.

Na s(d)ravle (ŽM: 4)

Govorca (Glažek in Tulpenheim) z napitnico voščita naslovnikoma (Anžetu in Micki) ob pomembnem dogodku (poroki). Iz konteksta vidimo, da drugi govorec (Tulpenheim) ne vošči z veseljem, saj njegov namen (zapeljati Micko) ni uspel.

Glash.: **Na s(ravle)** shenena inu neveste! (pije)

Tulp.: **Na s(ravle)** – (pije, inu glash s'jeso kje postavi) (Linhart 1790a: 36.)

2.1.3 PgF z uslovarjenim prikazovalnim govornim dejanjem

2.1.3.1 S tovrstnimi PgF govorec izraža svoje razmerje do besedila.

2.1.3.1.1 Lahko pove svoje mnenje o besedilu, ki je:

2.1.3.1.1.1 Prepričanost v resničnost povedanega.

Slode (koga) vsemi (ŽM: 1)

Govorec (Jaka) je povsem prepričan, da ni nikoli ravnal tako, kot naslovnik (Micka) očitno pričakuje (nikoli ni opeval lepote svoje žene, Micka pa pričakuje, da bi njen mož opeval njeno lepoto).

Miz.: De je moj obras toku jasn, koker nebu – moj shvot toku raven, koker ena smreka – [...]

Jak.: Mizka, aku bi jest nevedel, de si ti pametna, bi te jest sdej sa noro dershhal **Slode me vsemi**, zhe sim jest tvoji ranzi materi kaj takiga povedal – inu vunder sim jo lubil – (Linhart 1790a: 4–5.)

2.1.3.1.1.2 Verjetnost povedanega.

Sna biti (MŽ: 3)

Govorec (Matiček) naslovniku (Žužku) potrdi, da bi lahko bil oseba, za katero ga ima (njegov sin), čeprav v to ni povsem prepričan. Obenem pojasni, zakaj ima drugo ime (ni mu ime Jurček, ampak Matiček, ker so ga tako poimenovali cigani).

Shush.: Moj Jurzhek!

Matiz.: **Sna biti**; zigani so me sa Matizheka imenuvali. (Linhart 1790b: 96.)

2.1.3.1.1.3 Nepoznavanje dejstva.

Kdu vej (ŽM: 1)

Govorec (Jaka) ne ve, kako dolgo bo trajalo določeno stanje (ne ve, kako dolgo bo še živel), a se glede na informacije, ki jih izvemo iz danega konteksta (da mu sivijo lasje in želi videti hčer preskrbljeno), lahko sklepa, da ne bo več trajalo dolgo.

Jak.: [...] Pole, moji lasje vshe sivi ratujejo! **Kdu vej**, koku dolgo bom she shivel. Jest bi tebe rad preskerbleno vidil – (Linhart 1790a: 5.)

2.1.3.1.2 Z rabo nekaterih PgF se govorec odziva na besedilo tako, da potrdi resničnost povedanega.

Koku pak (ŽM 1; MŽ: 2)

Govorec (Micka) brez zadržka potrdi realizacijo stanja v retoričnem vprašanju (da bo dobra z Anžetom).

Jak.: [...] Sej bosh dobra s' njim, kader pride? Kaj ne Mizka? –

Miz.: **Koku pak**, prou dobra! – (Linhart 1790a: 20–21.)

To se ve de (ŽM: 2; MŽ: 2)

Govorec (Micka) potrdi resničnost retoričnega vprašanja (da bo denar namenjen njej in Anžetu).

Ansh.: [...] [K]ar bova vkup perdelala, bo pak obema slishalu – kaj ne Mizka?

Miz.: **To se vej, de** – (Linhart 1790a: 33.)

2.1.3.2 Med PgF z uslovarjenim prikazovalnim govornim dejanjem so tudi primeri PgF, s katerimi govorec izraža odnos do naslovnika.

2.1.3.2.1 Govorec zavrne prej povedano.

Sa boshjo volo (koga) prosim (ŽM: 1)

Govorec (Glažek) zelo odločno zavrne naslovnikovo (Monkofovo) prošnjo (naj mu posodi suknjič) z določenim razlogom (ker suknjič nima zadnjega dela).

Glash.: [**S**]a **boshjo volo jih prosim** – Nikar – moja sukna je od sad – – (Linhart 1790a: 28.)

2.1.3.2.2 Govorec želi prepričati naslovnika o resničnosti povedanega.

Per moji dushi (ŽM: 2; MŽ: 1)

Govorec (Gašper) želi prepričati naslovnika (barona) o resničnosti povedanega (da je videl nekega fanta skočiti skozi okno), kar utemeljuje tudi na osnovi vidnih znamenj (črepinj, pohojenih rož). Drugi govorec (Matiček) želi naslovnika prepričati drugače (da ni nihče skočil skozi okno in da je Gašper sam naredil nered). Da bi bil še bolj prepričljiv, se sklicuje na stanje prvega govorca (opitost).

Gashper.: **Per moji dushi**, to je res, vasha Gnada. Naj pogledajo te zhepine, vse je prozh; roshe so pohojene, dine vse pomeshkane – Jest vam povejm, Matizek; de potler nebote mene kriviga delali.

Neshka (tihu k Matizheku): Glej, de da spravish.

Matizh.: Vasha Gnada, sej vidijo, de je pijen. On se je gori savalil; sej ne vej, kaj dela. (Linhart 1790b: 64.)

2.1.4 PgF z uslovarjenim pozivnim govornim dejanjem

Govorec pozove naslovnika k dejanju. In sicer ga vpraša o resničnosti povedanega.

Kaj ne (ŽM: 5; MŽ: 2)

Govorec (vdova Sternfeldova) predvideva, da bo dogodek (povabilo na poroko) uresničen in si to tudi želi. Vendar o tem ni povsem prepričan in želi resničnost preveriti.

Shternf.: [K]ader bo poroka, mi bote pustili veit, **kaj ne**? (Linhart 1790a: 37.)

2.2 Večpomenskost PgF

Večpomenskost je vidna pri PgF, ki poimenuje ekspresivno govorno dejanje.¹⁰ Pomeni tega PgF se med seboj razlikujejo v pragmatičnih sestavinah. Gre za različna negativno konotirana duševna stanja, s katerimi se govorec odziva na stvarnost.

Sa boshjo volo (ŽM: 2; MŽ: 6)

Govorec z rabo navedenega PgF izraža:

2.2.1 Osuplost.

Govorec (oče Jaka) je osupel zaradi naslovnikovega (hčerkinega) ravnanja (ker se je hči želela poročiti brez njegovega soglasja).

Jak.: Kaj si vunder mislila, **sa boshjo volo**, de si se hotela skrivje omoshit? Tvojga ozheta toku reshali? (Linhart 1790a: 19.)

2.2.2 Zadrego.

Govorec (gospa) je v zadregi zaradi stanja v trenutku govorjenja (svojega videza).

Gospa.: **Sa boshjo volo**, Neshka, poglej, kakorshna sim – Mladenzh bo sdej tukej. (Linhart 1790b: 37.)

2.3 Neskladje med dobesednim pomenom in smislom

2.3.1 Neskladje med dobesednim pomenom in smislom je vidno pri variantah istega PgF, ki poimenujeta pozivno govorno dejanje.

Al ne (MŽ: 1) in *kaj ne*

Za razlago tipa pragmatičnega pomena gl. 2.1.4.

2.3.1.1 Govorec z rabo danih PgF dejansko ne želi preveriti resničnosti povedanega, saj je vanjo prepričan še bolj od vprašanega. Preverjanje resničnosti povedanega je torej le jezikovno sredstvo za ciničen način izražanja neodobravajočega odnosa do naslovnika ali neudeleženca pogovora.

Govorec (vdova Shternfeldova) dobro ve, kdo je oseba, ki jo čaka naslovnik (Micka). Zato izraža jezo na neudeleženca pogovora (Schönheima oz. Tulpenheima), ki izvira iz odnosa neudeleženca do govorca in tudi do naslovnika (Tulpenheim je obema lagal in ju varal).

Shternf.: [...] Ovbe, kaj je to sa en lep perstan. (na stran) o ti goluf nesramni.

Miz.: Nasaj naj mi ga dajo.

Shternf.: Tvoj lubizhek, **kaj ne**?

Miz.: Moj lubizhek, ja – jest ozhem perstan imeti –

Shternf.: Zhe mi povesh, koku se imenuje –

Miz.: Schönhein –

Shternf.: Schönheim! Tok je svoje ime satajil! (Linhart 1790a: 7.)

2.3.1.2 Preverjanje resničnosti z *al/kaj ne* je lahko skupaj s predstavljenim smislom v 2.3.1.1 še jezikovno sredstvo za potenciranje drugega smisla.

¹⁰ Tudi Nataša Jakop (2006: 158) pri PgF, ki poimenujejo ekspresivna govorna dejanja, ugotovi visoko stopnjo večpomenskosti.

2.3.1.2.1 Govorec želi od naslovnika z zbadanjem izsiliti informacije.

Spraševanje po resničnosti je jezikovno sredstvo, s katerim želi govorec (Zmešnjava) od naslovnika (Matička) izsiliti potrditev resničnosti (da je služil na Gobovem gradu), ki bi jo naslovnik sicer želel prikriti in se na ta način izogniti dolžnosti (se poročiti s tamkajšnjo ključavničarko Smrekarico ali ji vrniti denar).

Smeshnava: [...] Ti si pred tremi lejti na gobovim gradi slushil. Je res, **al ne?**
Matizh.: Res. (Linhart 1790b: 9.)

2.3.1.2.2 Govorec želi naslovnika ogoljufati na zbadljiv način.

Govorec (Matiček) se pretvarja, da ni prepričan, kaj je denotat (pismo, ki ga nosi), po katerem ga naslovnik (baron) sprašuje. Da bi ogoljufal naslovnika, se zlaže, da gre za drug denotat, za katerega seveda ve, da ni pravi (Tončkovo pismo prefektu v Ljubljani).

Predhodno besedilo: Barona zanima, katero pismo nosi Matiček s seboj. Matiček se pretvarja, da se ne more spomniti.

Baron.: [...] Tok, tedej nevesh?
Matizh.: Ho, ho, ho! Jest tepez! To je gvishnu Tonzhekovo pismu na Prefekta v 'Lublano. **Kaj ne?** (Linhart 1790b: 66–67.)

2.3.2 Največ primerov neskladja med dobesednim pomenom in smislom je pri PgF, ki poimenujejo prikazovalna govorna dejanja.

2.3.2.1 Najpogosteje pride do neskladja pri PgF, s katerimi govorec potrdi resničnost povedanega.

2.3.2.1.1 Govorec z rabo tovrstnih PgF ironično ovrže trditve, s čimer preseneti naslovnika.¹¹

Kaj pak de (MŽ: 5)

Prvi govorec (Žužek) sploh ne dvomi v resničnost trditve, ki jo izreče v obliki retoričnega vprašanja (da je Tonček svojo pesem namenil Nežki). Drugi govorec (Nežka) mu na ironičen način pove, da trditev ni resnična in ga s tem preseneti, vendar mu ne pove pravnega odgovora (da je pravi naslovnik Tončkove pesmi gospa).

Shush.: Al ni tudi eno pesem od tebe sloshil? Sastojn jo gvishnu ne skriva.
Neshka (jesna): **Kaj pak de!** Od mene! (Linhart 1790b: 19.)

Koku pak

Govorec (Nežka) ironično zanika resničnost predhodne replike, nad čimer je naslovnik (Žužek) presenečen, saj o resničnosti izrečenega (da Tonček zalezuje Nežko) sploh ni dvomil.

¹¹ V sodobnem SSKJ je predstavljeno neskladje med pomenom in smislom pri tovrstnih PgF mogoče prepoznati z vzklično intonacijo. V tej obravnavi je intonacijski vidik zanemarjen, saj govorjene besede 18. stol. ni več mogoče slišati. Neskladje med pomenom in smislom je, kot tudi v vseh ostalih primerih, prepoznano zgolj s poznavanjem konteksta rabe PgF.

Shush.: Tonzhek, raven ta – kateri smiram sa tabo lasi. [...] Rezhi, de ni res, zhe moresh.

Nesh.: **Koku pak!** (Linhart 1790b: 19.)

2.3.2.1.2 Govorec potrди resničnost, čeprav je dobro prepričan o nasprotnem, s čimer želi ogoljufati naslovnika.

To se ve de

Govorec (Matiček) poudari naslovníku (baronu), da je njegov odgovor na postavljeno vprašanje nedvomno pravilen (da je imel v žepu Tončkovo pismo). S tem mu želi prikazati, da ga je vprašal po nečem samoumevnem, in tako poskrbeti, da naslovnik ne bo posumil, da gre za prevaro (da je omenjeni papir Smrekaričina tožba).

Baron (ga k'sebi oberne): Inu ti si njegovu pismu v'arshati imel.

Matizh.: **To se vej!** Kaj me neki sprashujejo. (Linhart 1790b: 109–110.)

2.3.2.2 Primeri neskladja med pomenom in smislom se pojavijo tudi v rabi variant PgF, s katerima govorec izraža verjetnost povedanega.

Morebiti (MŽ: 2) in *sna biti*

2.3.2.2.1 Izražanje verjetnosti povedanega je lahko jezikovno sredstvo, s katerim želi govorec zbsti naslovnika in od njega izzvati priznanje neprijetnega dejstva.

Govorec (Zmešnjava) naslovníku (Matička) spomni, da če je že pozabil osebo (Smrekarico), verjetno ni pozabil dogodka, povezanega z njo (da mu je Smrekarica posodila denar). Drugače je govorec o tem, da naslovnik ni mogel pozabiti niti osebe niti dogodka, prepričan. Ravno tako ve, da se ju noče spomniti, saj se želi izogniti posledicam (če ji ne bo mogel vrniti denarja, se bo moral z njo poročiti), zato želi od naslovnika na zbadljiv način izsiliti priznanje in posledično izpolnitev obljube.

Predhodno besedilo: Matiček se pretvarja, da se ne spomni Smrekarice, ključavničarke Gobovega gradu, ki mu je posodila 200 kron, ki ji jih mora vrniti ali pa se mora poročiti z njo.

Smeshnava: Na to nisi posabil. Al **morebiti** se bosh saj na tistih dvesto kron spomnil, katere ti je posodila. (Linhart 1790b: 9.)

2.3.2.2.2 S predstavitvijo trditve kot verjetno resnične želi govorec prevarati naslovnika.

Iz besedila je znano, da govorec (Matiček) dobro ve, da je samo en vršilec (Tonček) opravil dejanje (skok skozi okno). Toda naslovníku (baronu) tega ne potrđi. Dejanje mu predstavi tako, kot da je možno, da sta dejanje opravila dva (Tonček in on).

Baron: Pravi, da je on skozhil.

Matizh.: **Sna biti**, zhe sam pravi. (Linhart 1790b: 110.)

2.3.2.3 Do neskladja med pomenom in smislom pride tudi pri PgF, s katerim govorec vzpostavlja razmerje do sobesedila. Izražanje podkrepitve trditve je v tem primeru jezikovno sredstvo za izražanje grožnje.

Per moji dushi

Govorec (Jaka) naslovniku (Anžetu) zagrozi, da ne bo realiziral svojega načrta (mu ne bo dal Micke), če ne bo nehal s svojim ravnanjem (se ne bo nehal zabavljati čez gospodo).

Predhodno besedilo: Anže dvori Micki tako, da se obnaša kot gospod. Takšnega, seveda ironičnega, dvorjenja Jaka in Micka ne marata.

Ansh.: No, tok pak ne bom nizeh vezh rekal – – Ta shentana gospoda mi ne gre is glave.

Jak.: Jest ti svetijem, ja, de bosh molzhal – sizer ti **per moji dushi** dekleta ne dam.
(Linhart 1790a: 22.)

3 Sklep

V obravnavanih besedilih PgF večinoma poimenujejo prikazovalna, ekspresivna in povezovalna govorna dejanja. Čeprav se v besedilih pojavlja veliko različnih PgF, je število pojavitev posameznega PgF večkrat zelo majhno. Zato ni presenetljivo, da se pri večini obravnavanih PgF v primerih rabe aktualizira le en pomen. Pomen PgF je večinoma skladen s smislom. Neskladje med pomenom in smislom v rabi posameznega PgF se pojavi pri PgF, ki poimenujejo prikazovalna in v manjši meri pozivna govorna dejanja. V primerih neskladja med pomenom in smislom govorec z rabo PgF najpogosteje izraža zbadljiv odnos do naslovnika, lahko pa obenem želi naslovnika ogoljufati ali od njega izsiliti priznanje neprijetnega dejstva.

Kljub nepomembnosti za strukturo vloge PgF v besedilih ni zanemarljiva. PgF namreč prinesejo podatke o govornem razmerju do ostalih udeležencev in okoliščin sporočanja ter do besedila samega in tako omogočajo pravilno razumevanje sporočila. S poznavanjem PgF kot prvini govornega jezika v starejših besedilih, kamor seveda sodi tudi Linhartova dramatika, pa si je lažje predstavljati podobo govorne besede časa nastanka obravnavanih besedil. Iz navedenih razlogov je pragmatična frazeologija v zgodovini slovenskega jezika kot še zelo neraziskano področje vsekakor vredna nadaljnega raziskovanja.

Literatura

- BURGER, Harald, 1998: *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlin: E. Schmidt.
- JAKOP, Nataša, 2006: *Pragmatična frazeologija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KOROŠEC, Tomo, 2009: Členki v Trubarjevem Katekizmu 1550. *Slavistična revija* 57/1 (Trubarjeva številka). 222–230.
- KRIŽMAN, Mirko, 2003: Slogovna vloga medmetov v Murnovi poeziji. Miran Štuhec (ur.): *Literarni izzivi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 148–178.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1983: *Govorno dejanje – družbeno dejanje*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- KÜHN, Peter, 1987: Phraseologismen: Sprachhandlungstheoretische Einordnung und Beschreibung. Harald Burger (ur.): *Aktuelle Probleme der Phraseologie*. Bern, Frankfurt am Main, New York, Pariz: Lang. 121–137.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1974a: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo* 19/8. 273–279.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1974b: Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika. Matjaž Kmecl, Tine Logar, Jože Toporišič (ur.): *Slovenski jezik, literatura in kultura*. Ljubljana: Ljudska pravica. 29–50.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: ZIFF.

Viri

- CIGALE, Matej, 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Laibach: J. Blasnik.
- GUTSMAN, Ožbalt, 1789: *Deutsch-windisches Wörterbuch*. Klagenfurt: Ignaz Alons edlen von Kleinmaner.
- LINHART, Anton Tomaž, 1790a: *Shupanova Mizka*. V' Lublani: per Joan. Frideriku Egerju. <http://www.dlib.si/results/?query='keywords%3dlinhart+%C5%BEupanova+micka'&pageSize=25>
- LINHART, Anton Tomaž, 1790b: *Ta vesseli dan, ali Matizhek se sheni*. V' Lublani: per Ignazi od Kleinmayerja. <http://www.dlib.si/results/?query='keywords%3dmati%C4%8Dek+se+%C5%BEeni'&pageSize=25>
- MURKO, Anton, 1833: *Slovensko-Nemshki in Nemshko-Slovenski rozhni besednik*. V' Gradzi: per Franzi Ferstli.
- PLETERŠNIK, Maks, 1893/94: *Slovensko-nemški slovar*: <http://isjfr.zrc-sazu.si/pletersnik/>
- POHLIN, Marko, 1781: *Tu malu besedishe treh jesikov*. Academia Operosus Labacensis.
- POHLIN, Marko, 1792: *Glossarium Slavicum in supplementum*. Viena: Literis Grosserianis.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ): <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>